

ŽENA I ŽENIDBA U MISLI CRKVENIH OTACA 4. I 5. STOLJEĆA

M l a d e n P a r l o v

UDK:316.66-055.2:27-1>”03/04”

Izvorni znanstveni rad

Mladen Parlov

Katolički bogoslovni fakultet

Sveučilište u Splitu

Autor se u članku bavi pitanjem ženidbe i položajem žene u društvu i Crkvi 4. i 5. st. i to kroz pogled četvorice velikih crkvenih Otaca koji su svojom mišlju obilježili vrijeme u kojem su živjeli, ali i sljedeća stoljeća kršćanstva. Istražuje misli o ženi i ženidbi kod četvorice velikih crkvenih otaca, Jeronima i Augustina na Zapadu, te Grgura Nazijanskog i Ivana Zlatoustog na Istoku. Premda su odrasli u kulturi koja je izrazito negativno nastrojena prema ženi, ipak će istočni crkveni oci, Grgur Nazijanski i Ivan Zlatousti, iskazati veće poštovanje prema ženi od zapadnih crkvenih otaca. To posebno vrijedi za Grgura Nazijanskog čija je misao obilježena dubokim pozitivnim iskustvom života u vlastitoj obitelji te ulogom majke u toj obitelji. Autor je također ukazao i na duboko prijateljstvo koje je vladalo između Jeronima i udovice Paule te Ivana Zlatoustog i đakonise Olimpijade.

Pitanje žene u kršćanstvu pitanje je koje se s većim ili manjim intenzitetom javlja od početka kršćanstva do našega vremena. Pogled na ženu, osim na temelju nauka koji se nalazi u Svetom pismu, kršćanski će autori oblikovati pod utjecajem prevladavajuće kulture vremena u kojem su živjeli. A kad je riječ o prvim stoljećima kršćanstva položaj žene je bio sve samo ne dobar i ugodan. U grčkoj kulturi žena je bila posve pod utjecajem muškarca, bez obzira je li riječ o ocu, bratu ili mužu. Na zapadu žena je ipak imala određena prava, čak i pravo na rastavu, ali joj je ipak društvena uloga i utjecaj ograničen uglavnom na obitelj.

U ovom izlaganju pokušat ćemo istražiti misao četvorice crkvenih otaca o ženi i ženidbi, a koji su živjeli na razmeđu 4. i 5. st. i koji su ponajviše utjecali na razvoj kršćanske teološke misli kroz sljedeća stoljeća, a time i na buduću kulturu koja će se oblikovati pod njihovim utjecajem te dijelom trajati do danas. Upravo zbog njihov utjecaja na daljnje naraštaje kršćana odlučili smo istražiti misao sv. Jeronima i Augustina na Zapadu, te sv. Grgura Nazijanskog i Ivana Zlatoustog, na kršćanskom Istoku. No, prije toga dužnost nam je kratko ukazati na položaj žene u antičkom svijetu te na korijen iz kojega je potekla suvremena optužba kršćanstvu kako je ženomrzačko.

1. Crkveni Oci – »ženomrsci«?

Kad je riječ o ženi valja reći kako je u cjelini otačkog opusa lakše pronaći tekstove s mizoginjskim naglascima, nego u pohvalu žene. Prvi razlog tome jest što su i crkveni Oci djeca svog vremena, oblikovani kulturom u kojoj su odrasli i oblikovani, a društvo u kojem su živjeli bilo je nesklono ženi. Kroz antičko vrijeme, osobito u helenističkom svijetu, žena je bila posve obespravljena. Čak je i ideal ljudske slobode, koji su stari Grci cijenili kao najveće dobro, bio posve uskraćen ženi koja je u svemu ovisila o muškarcima. Za vrijeme djetinjstva ovisila je o ocu, za vrijeme djevojaštva i mladosti ovisila je o mužu; poslije smrti muža ovisila je o djeci, ili ako je bila bez djece ovisila je o najbližoj rodbini. Posve isključena iz sudjelovanja u društvenom životu, za ženu stare Grčke, jedini je cilj bio brak. To je bila zadaća koju joj je društvo namijenilo. »Biti majka«, bio je jedini izbor žena stare Helade. Brat koji ne bi uspio sestri pronaći muža, prodao bi je kao ropkinju ili bi je, eventualno, prema starom antičkom zakonu, uzeo kao vlastitu ženu.¹ Potrebno je također spomenuti kako se je u helenizmu za društvenu elitu oblikovao moral po kojem su se filozofi mogli približiti ženi radi trenutnog zadovoljstva, no mudar je bio onaj filozof koji se odriče žene i ženidbe, jer i jedno i drugo ometa filozofiranje (kontemplaciju) i uznemiruje dušu. Ovakav pristup ženi našao je, nažalost, odjeka i unutar kršćanstva, unutar kojega se, osobito za intelektualce (gnostike), širi ideja koja svijet predstavlja kao bojno polje sukoba između duha i materije. Svaka se putenost doživljava kao nešto zla. Male skupine savršenih povlače se iz svijeta te propovijedaju grozu od žene. Premda Crkva nikada nije službeno prihvatila ovakva gnostička učenja, štoviše ih je i osudila, ipak su izvršila određeni utjecaj na kršćansku misao. Taj se utjecaj osjeća i kod velikih crkvenih Otaca.

Kod starih je Latina situacija za ženu bila ipak povoljnija. Žena je uživala određenu slobodu i neovisnost. Prema odredbama Rimskoga prava žena u braku je proglašena ravnom mužu, premda on ostaje *pater familias*, ne samo za djecu nego i za ženu. Žena je mogla raspolagati vlastitim bogatstvom pa čak zatražiti rastavu, odnosno otpustiti muža. Djevojčicama je bilo omogućeno pohađanje

¹ Više o ženi u antičkoj Grčkoj vidi: M. Verzi Librizzi, *Il problema della donna nel mondo antico*, Angelo Signorelli Editore, Roma, 1965.

škola sve do vremena njihove, često prerane, udaje. U braku su postajale *mater familias*, zadužene za odgoj djece i upravljanje obitelji.²

Iz perspektive današnjeg vremena izričaji pojedinih crkvenih Otaca o ženi čine nam se skandaloznima, no valja imati na umu, s jedne strane, duh vremena u kojem su živjeli te, s druge, da u svojem nauku slijede ono što su o ženi (i muškarcu) našli zapisano u Svetome pismu, koje je za njih najveći od svih autoriteta. Njihovo je ograničenje što su tekst izvještaja o stvaranju čovjeka, iz knjige Postanka (usp. Post 2,18-25), tumačili *ad litteram*, tj. jedan duboko simbolički govor o stvaranju čovjeka tumačili su iz perspektive vlastita vremena u kojem je žena bila obespravljena i posve mužu podložna. Ne samo da se je autoritetom Svetoga pisma opravdavala ženina obespravljenost i podložnost mužu, nego se je na nju tovarila krivnja cijeloga ljudskog roda pa čak i ona za boguobjstvo. Nije rijetkost da se kod istih crkvenih Otaca nađu pohvalne riječi o ženidbi i ženi te istodobno one koje degradiraju ženu. Tako, primjerice, koncem 2. st., kod Tertulijana, koji je napisao lijepe rečenice o kršćanskoj ženidbi i obiteljskom životu, nalazimo naglašeno mizoginijsko tumačenje knjige Postanka. U spisu *De cultu feminarum*, napisanom u njegovu još uvijek »katoličkom« razdoblju, obraća se ženi: »U bolima i mukama ćeš rađati, ženo, i žudnja će te mužu tjerati, a on će gospodariti nad tobom; ne znaš li da si ti u Evi? Još uvijek na ovome svijetu živi Božja osuda protiv tvoga spola. Živi, dakle, što je i nužno, poput optuženice. Ti si vrata đavlu; ti si slomila pečat Drveta; ti si prva napustila božanski zakon; ti si prevarila onoga koga đavao nije mogao napasti; ti si olako uništila sliku Božju, čovjeka. Smrt si zaslužila, a zbog tebe je i Sin Božji morao umrijeti.«³

Na liniji Tertulijana i brojni drugi crkveni Oci promatraju ženu pod Evinom sjenom; ona je slabi dio ljudskoga roda, napasnica kojoj se ne može nikako vjerovati. Zavedena od đavla i pod Božjom osudom žena se ne može sama vratiti duhovnim stvarima, tj. k Bogu, potreban joj je posrednik – muškarac.⁴

Ipak, u pojedinim razdobljima crkvene povijesti moguće je naići na govor pun razumijevanja prema ženi pa čak i iznimnih pohvala na račun žene i njezine uloge u obitelji i društvu. Nažalost, protokom vremena stavovi prema ženi nisu se, kako bismo očekivali, mijenjali na bolje, nego su ponekad bivali sve gori. Tako, primjerice, Klement Aleksandrijski (150.-215.) donosi prilično odmjeren govor o ženi, dok je njegov učenik Origen (185.-253) pun mizoginijskih izričaja

² Opširnije vidi: Y. Thomas, *La divisione dei sessi nel diritto romano*, u: *Storia delle donne in Occidente. L'antichità*, a cura di Pauline Schmitt Pantel, Editori Laterza, Bari, 1990., 103-166.

³ *De cultu feminarum*, I,1: »In doloribus et anxietatibus paries, mulier, et ad virum tuum conversio tua; et ille dominabitur tui; et Evam te esse nescis? Vivit sententia Dei super sexum istum, in hoc saeculo: vivat et reatus necesse est. Tu es diaboli janua, tu es arboris illius resignatrix, tu es divinae legis prima desertrix, tu es quae eum persuasisti, quem diabolus aggredi non valuit. Tu imaginem Dei, hominem, tam facile elisisti: propter tuum meritum, id est mortem, etiam Filius Dei mori habuit...« (navod preuzet s: http://www.tertullian.org/latin/de_cultu_feminarum_1.htm)

⁴ Usp. T. Goffi – M. Caprioli, Dona, u: *Dizionario enciclopedico di spiritualità 1*, Città Nuova Editrice, Roma, 1992., 839-846.

na račun žene.⁵ Trebat će proći puno vremena da se u Crkvi i društvu iznova začuju pohvalne riječi koje je na račun žene izrekao sv. Grgur Nazijanski.

Ponižavajući govor o ženi ipak se radikalno mijenja u jednoj točki. Naime kad se počne govoriti o Mariji – Ženi Novog saveza, Majci novog čovječanstva, crkveni Oci (od Justina, Ireneja, Epifanija, Augustina, Jeronima itd.) gotovo da ne mogu pronaći dovoljno pohvalnih riječi o suradnji Žene u otajstvu otkupljenja.⁶ No, nije tema BD Marije jedina u kojoj je govor o ženi pozitivan kroz svu povijest kršćanstva. Naime, govorom o nerazrješivosti ženidbe kršćanski su autori stvorili prostor zaštite za ženu. Ženi, koja je u društvu bila obespravljena, priznavali su ne samo temeljno dostojanstvo jednako muškarčevu nego su joj priznavali mogućnost i pravo da životom u djevičanstvu bude Kristu suobličena. Upravo će kršćanska duhovnost stoljećima postati prostor u kojem će žene moći postati subjekti crkvenog i društvenog života, a Crkva će to ne samo posve mirno prihvaćati do dana današnjeg nego će i poticati djevojke - žene na takav oblik življenja.

U nastavku ovog rada kratko ćemo izložiti misli četvorice crkvenih otaca, po dvojice s kršćanskog Zapada i Istoka, i to onih koji su svojom mišlju ponajviše utjecali na sljedeće naraštaje.

2. Na Zapadu: Jeronim i Augustin

Četvrto i peto stoljeće obilježeno je s jedne strane naglim i snažnim razvojem crkvenih struktura, do čega je došlo zahvaljujući tzv. *Milanskom ediktu* (313.), koji je kršćanima donio slobodu ispovijedanja vlastite vjere, a potom i dominantnu ulogu u religioznom životu Carstva, no s druge strane to je razdoblje obilježeno velikim doktrinarnim nejasnoćama koje su dovodile do trinitarnih i kristoloških hereza, a što je posljedično izazivalo ne samo vjerske nego i društvene nemire. Kad je riječ o govoru o ženi, ženidbi i obitelji nauk crkvenih Otaca 4. i 5. st., nastavak je govora iz prethodnog razdoblja uz male razlike koje su vlastite ne toliko sadržaju koliko načinu izražavanja pojedinog Oca. To znači da Oci 4. i 5. st. uglavnom predstavljaju obitelj na tradicionalan način, odnosno na način da je muž neupitni gospodar i glava obitelji, no istodobno o obitelji govore kao o kućnoj crkvi (*domus ecclesiae*); obitelj je crkva u malom te u njoj nadalje treba vladati ljubav koja proizvodi najviše svagdanjih dobara, potom sloga, a s njom i uzajamno služenje i uzajaman hod prema Gospodinu. U ovoj »crkvi u malom« uloga glave ovisi o slici mističnog tijela, čija je glava Krist (usp. Ef 5,22-24), a uloga oca kao vođe i učitelja ovisi o mjesnom biskupu.⁷ Premda gotovo svi cr-

⁵ Usp. M. Parlov, »Žena u misli crkvenih Otaca trećega stoljeća«, u: *Multorum fratrum vehementissima postulatione et maxime tua iussione compulsus*, Zbornik radova u čast prof. dr. sc. fra Marijanu Mandacu prigodom 70. obljetnice života, Priredio: Ivica Raguž, Služba Božja, Split, 2010., 37-57.

⁶ Usp. R. Laurentin, *Nuova Eva*, u: *Nuovo dizionario di mariologia*, Edizioni Paoline, Milano, 1988., 1017-1021; L. Cignelli, *Maria Nuova Eva*, Assisi, 1966.

⁷ Više o obitelji i životu u obitelji kroz prva stoljeća kršćanstva vidi: C. Burini – E. Cavalcanti, *La spiritualità della vita quotidiana negli scritti dei Padri*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 1998., 97-129 za 2. i 3. st.; 155-193 za 4. i 5. st.

kveni Oci, kraće ili opširnije, progovaraju o obiteljskom životu i ženidbi, a rjeđe o ženi, u nastavku ćemo se kratko osvrnuti na misao sv. Jeronima i Augustina, dvojice velikih crkvenih Otaca, budući da je njihov nauk najviše utjecao na zapadnu teološku misao.

2.1. Jeronim

Veliki Dalmatinac, sv. Jeronim (oko 347. - 419/420.), o ženi i ženidbi progovara u više svojih spisa, a osobito u spisima *Adversus Iovinianum*, *Contra Vigilantium*, *Adversus Helvidium* te u poslanici Eustohiji (*Ad Eustochium*). Za njega djevičanstvo ima prednost pred ženidbom. Tu će tvrdnju toliko naglasiti da će biti optužen zbog pretjerane strogosti u prosuđivanju ženidbe.⁸ On ne sumnja da su Adam i Eva bili nevini u raju. Tijela su im se sjedinila tek poslije pada, u prokletstvu, stoga je svako spolno sjedinjenje nešto zla. Ženidba se može opravdati tek time što služi da se iznova napuči nebo rađanjem djece,⁹ odnosno da se iznova ponudi mogućnost života u djevičanstvu. Ženidba nije dobra naprosto (*bonum simpliciter*) jer »ono je po naravi dobro što nema usporedbe sa zlom, dobro koje se ne zasjenjuje isticanjem većega dobra«. ¹⁰ Ženidba je dobro koje se dopušta da se izbjegne zlo. Po naravi bludnik, muž u braku postaje i preljubnik ako strasnije ljubi svoju ženu; naime od nje čini prostitutku.¹¹

Kod Jeronima, osobito u njegovim poslanicama, moguće je naći puno pohvalnih riječi na račun određenih žena. Tako, primjerice, u poslanici Kromaciju, Jovinijanu i Euzebiju, napisanoj oko 375., veoma se pohvalo izražava o njihovoj majci te općenito o majčinstvu: »S poštovanjem, vama poznatim, pozdravljam mater vas sviju koja, dok je vaša drugarica u svetosti, preteče vas u ovome što je takve sinove rodila; te se pravo može reći da je zlatna utroba njezina. Zajedno s njome pozdravljam i vaše sestre, kojima se svak mora diviti jer nadjačaše spol i svijet; i pošto nabaviše ulja izobilno, čekaju dolazak zaručnikov. O sretna kućo u kojoj stanuje Ana udovica s djevicama proročicama, i s dva Samuela odgojena u crkvi. O čestita obitelji, u kojoj vidimo mučenicu majku, okićenu vijencima mučenika Makabejaca«. ¹²

⁸ Naime, nakon spisa *Adversus Iovinianum*, sastavljena u Betlehemu 393., protiv Jeronima su se digle oštre kritike na račun tog spisa jer da je toliko uzvisio djevičanstvo da je time osudio ženidbu. U pismu Pamahiju Jeronim se brani od optužbi za pretjerani doktrinarni rigorizam u pogledu ženidbe (usp. *Apologeticum ad Pammachium* 1-6, u: San Gerolamo, *Lettere*, testo latino a fronte, Biblioteca Universale Rizzoli, Milano, 1989., 265-281).

⁹ Na više će mjesta Jeronim istaknuti da je svrha ženidbe rađanje djece (usp. *Ad. Jov. 1,20; Epist. 54; Contra Vigilantium 15* itd.) te da se ženidba dopušta kao ustuk požudi.

¹⁰ S. Hieronymus, *Ad. Iovinianum*, I,7, u: PL 23, 218-219. Inače, u izlaganju dostojanstva i naravi kršćanske ženidbe u navedenom spisu Jeronim slijedi Tertulijanove misli iz spisa *Ad uxorem* te iz spisa *De exhortatione castitatis*. Na Tertulijana se poziva i u poslanici Eustohiji (opširnije o Jeronimovu poimanju ženidbe vidi: Stanislav Kos, *Kršćanska ženidba u mišljenju i naučavanju svetog Jeronima*, u: *Obnovljeni život*, 57 (2002.) 3, 369-393).

¹¹ Usp. S. Kos, *op. cit.* (10), 380-381.

¹² *Ep. VII.*, u: Sveti Jeronim, *Izabrane poslanice*, Književni krug, Split 1990., 17. Trojica braće, Kromacije, Jovinijan i Euzebije, kojima Jeronim piše poslanicu, živjeli su kao monasi u Akvileji.

Jeronim se je ne samo pohvalno izražavao o ženama nego se je intenzivno s njima družio te im pisao duhovna poticajna pisma (pisma Marceli, Eustohiji, Azeli, Leti itd.). Zbog svoga prijateljstva s rimskim uglednim gospođama, osobito s Marcelom i Paulom, a naravno i zbog svoje žestoke i prgave naravi, Jeronim će doživjeti brojne neugodnosti i klevete, zbog čega će morati napustiti Rim. Neposredno prije odlaska na Istok, u ljeto 385., Jeronim s čuđenjem i ironijom piše Azeli:

»Dok se ja ne poznavaoh s kućom svete Pavle, vas mi Rim jednosložno iskazivaše svoju ljubav, i gotovo svak proglašivaše da sam dostojan vrhovnog svećeništva. Govorilo se da Damas, svetoga spomena, progovara moje riječi. Zvahu me svetim, poniznim, a i rječitim. Eda li udoh u kuću kakve bezobraznice? Eda li me zavede svileni ruho, sjajni biser, namazano lice, pohlepa za zlatom? Između rimskih gospođa ne nađe se ni jedna da mi osvoji srce do one koja je u tuzi, koja posti, koja je prljava i kaljava, koja je od plakanja na po oslijepila, koja se cijele noći moli milosrđu Božjemu, tako da je sunce često puta zatječe na molitvi; kojoj su pjesme psalmi, razgovori Evandjelje, slasti uzdržljivost, življenje post: ni jedna ne mogaše mi omiljeti osim one koju nikad ne vidjeh da jede! Nego, kad ja nju počeh poštovati, častiti, divit joj se kako to zasluživaše njezina čistoća, sve me kreposti odmah ostaviše. O zavisti koja sama sebe najprije ujedaš!«.¹³

Jeronim piše o Pauli (Rimu 347. – Betlehem 404.), pripadnici jedne od najznamenitijih rimskih plemićkih obitelji. Po očevoj strani obitelj joj je vukla korijene od mitske obitelji grčkog kralja Agamemnona, a po majčinoj strani pripadala je Grakhima i Scipionima, dvjema možda i najznamenitijim rimskim obiteljima. Udala se je mlada, s 15 godina, za Toksocija čija je obitelj vukla korijene od prastarog plemena Eneje i Julija. Paula je Toksociju rodila četiri kćeri i sina: Blesilu, Paolinu, Rufinu i Eustohiju te sina Toksocija. Premda joj muž Toksocije nije bio kršten ipak joj nije ni najmanje smetao živjeti i rasti u vjeri. Mlada, u 30. godini, ostaje udovica te poslije smrti muža počinje još strože i zahtjevnije živjeti. Velika obiteljska dobra prodaje i dijeli siromasima tako da ugrožava budućnost obitelji i vlastite djece. Ono što je Jeronima privuklo Pauli i Paulu Jeronimu nije bio uzajamni strogi pokornički život, nego ljubav prema Svetome pismu. Paula je gorjela ljubavlju prema Božjoj riječi zbog koje je naučila čak i hebrejski jezik. Jeronim svjedoči da je Sveto pismo znala napamet. I njega je potakla, ili bolje reći, prisilila da izgovori i napiše komentare gotovo svih starozavjetnih knjiga.¹⁴

Osim s Paulom Jeronim se je u Rimu družio i s drugim pobožnim ženama, uglavnom iz visokog plemstva, koje su željele dublje i ozbiljnije živjeti vlastito kršćanstvo. Među svima se je osobito isticala Marcela koja ih je u svojoj kući okupljala, a potom je na Aventinu utemeljila malu zajednicu koja je zajedno živjela, molila, vršila pokoru te nadasve proučavala Sveto pismo. Iz obilne Jeronime korespondencije vidimo da je pismima saobraćao s brojnim ženama: Marcelom, Principom, Azelom, Fabiolom itd. U biti čini se da i nije imao pravih prijatelja

¹³ Ep. XLV., u: Sveti Jeronim, *Izabrane poslanice*, 70.

¹⁴ O prijateljstvu Jeronima i Paule vidi: M. Parlov, »Prijateljstvo svećenika i žene. Primjer prijateljstva sv. Jeronima i Paule«, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije* CXXXVIII (2012.) 9, 681-683.

izvan kruga žena s kojima je komunicirao i kojima je bio nešto poput duhovnog vođe. No, nadasve je Paula bila naslovnica njegovih pisama, uzrok njegove radosti, ali i poteškoća. Sam zapisa da je Pauli pisao pisma svaki dan.¹⁵ Nažalost sačuvala su se samo tri (Ep. 30, 33 i 39). Zbog prijateljstva s Paulom Jeronim je, čini se, morao napustiti Rim. Do tada veoma poštovan i cijenjen, čak vjerojatni nasljednik pape Damaza, po ulasku u Paulinu kuću Jeronim izaziva zavist i mržnju dijela rimskog klera i samozvanih asketa. Odlazeći iz Rima u Svetu zemlju s Jeronimom je Rim napustila i Paula, povevši sa sobom kćer Eustohiju. U Svetoj zemlji će sagraditi tri samostana za žene i jedan za muškarce, kojim će upravljati sam sv. Jeronim. Ubrzo će sagraditi i hospicij za hodočasnike te monašku školu koju je vodio Jeronim.¹⁶

Prezbiteru Jeronimu je njegova učenost stekla brojne poštovatelje, a njegova opora i svadljiva narav još brojnije neprijatelje. Njegova oporost i svadljivost možda i nisu samo plod njegova značaja, nego i neostvarene ambicije da postane biskup te da odigra veću i značajniju ulogu u životu Crkve. Ipak ta ambicija nije bila tako velika da bi zbog nje zanijekao prijateljstvo s Paulom i s drugim bogobojaznim ženama. Paulu, udovicu i majku petero djece, s Jeronimom je povezala i u trajno prijateljstvo svezala ljubav prema Svetome pismu. Zbog ljubavi prema Božjoj riječi Paula se je potrudila naučiti tečno grčki i hebrejski jezik. Jeronim veli da je »židovski jezik što sam ga ja u mladosti mnogim trudom i mukom nešto malo naučio, a i sada neumorno učim i ne ostavljam da on mene ne bi ostavio, ona nauči i dotjera do izvrsnosti; pa je židovski pjevala psalme, i istim je jezikom govorila bez ikakve osobine latinskog jezika«. ¹⁷ I na smrti Paula na usnama ima riječ Božju: »Najpametnija među ženama, piše Jeronim, osjećao da je prispjela smrt, i da joj samo srce kuca u svetim prsima čim se ostalo tijelo i svi udovi bijahu ohladili; ipak kao da ide k svojim, i ostavlja tuđince, šaputaše retke Svetoga pisma«. ¹⁸ Zaključujući pismo Eustohiji, a u pohvalu života njezine majke Paule, Jeronim priznaje koliko je i sam pogođen Paulinom smrću: »Obuzet istom tvojom žalošću, ovu sam ti knjigu radom dviju noći pisaru kazao u pero; jer kolikogod puta sam htjedoh pisati, da izradim obećani spis, toliko puta prsti mi se ukočiše, ruka klonu, duh malaksa... Zbogom Paula! Svojim molitvama budi u pomoći svome štovatelju u njegovoj krajnjoj starosti. Vjera i djela tvoja združuju te s Isusom Kristom: kod njega lakše ćeš isprostiti što zaišteš«. ¹⁹ Jeronim će nadživjeti Paulu za oko petnaestak godina (umro je 30. rujna 419.), a po smrti će mu tijelo položiti u baziliku Gospodinova rođenja u Betlehemu, uz Paulin grob.

¹⁵ Usp. *De viris illustribus*, 135.

¹⁶ Usp. B. Altaner, *Patrologia*, Marietti, Casale Monferrato, 1983., 410.

¹⁷ *Ep.* 108,26.

¹⁸ *Ep.* 108,28.

¹⁹ *Ep.* 108, 32-33.

2.2. Augustin

Drugi crkveni Otac koji je utjecao na razvoj crkvene misli o ženidbi i ženi bio je sv. Augustin (354. - 430.). Njegov je nauk blaži od Jeronimova, a o ženidbi, i usputno o ženi, progovara u kontekstu obrane celibata i djevičanstva. Prigodu za pisanje o ženidbi Augustinu je pružio Jovinijan (konac 4. st.), isti protiv kojeg je pisao sv. Jeronim, a koji je jedno vrijeme provodio strogi pokornički život, no potom se odrekao asketizma te započeo napadati život u celibatu i djevičanstvu. Augustin je, oko 401., kao odgovor Jovinijanu, napisao spis koji će postati klasično djelo u teologiji ženidbe, *De bono coniugali*, makar će u njemu stavljati život u djevičanstvu iznad života u braku. Uz spomenuti i neki drugi njegovi spisi govore o stvarnosti kršćanske ženidbe: *De nuptiis et concupiscentia*; *De coniugiis adulterinis*, a ovima valja pribrojiti i spis o udovištvu - *De bono viduitatis*.²⁰

Augustin na alegorijski način tumači izvještaj o stvaranju čovjeka, tako da u Adamu prepoznaje duhovni dio ljudskog stanja, a u Evi sjetilni. Đavao je pobijedio čovjeka kad mu je uspio pridobiti duh, nakon što ga je oslabio pomoću tijela, tj. osjetila. Augustinovski određeni dualizam osjeća se i ovdje: zlo proizlazi iz tijela, odnosno iz žene koja je inferiorna i tjelesna. Stoga Augustin, poput Jeronima, smješta 'muža i ženu', tj. osobe u braku na samo dno ljestvice zasluga ili duhovnog savršenstva. Ipak prihvaća da je čovjek, koji se istočnim grijehom odao grijehu (putenosti), sačuvao moć da se odupre navali tjelesne napasti. To postiže ženidbom koja nije toliko nesavršeni oblik sjedinjenja muža i žene. Spolni čin kao grijeh, koji je smrtonosan u bludništvu, ženidbom postaje laki grijeh. Može ga se otkupiti, tj. za nj dati zadovoljštinu. Zlo je ušlo u raj kada je žudnja prodrla u onaj dio duše koji se morao pokoriti razumu kao žena mužu. U komentaru knjige Postanka Augustin veli kako se je đavao poslužio zmijom i ženom kako bi čovjeka naveo na grijeh. Drugim riječima, žena bi bila suradnica đavla, budući da je, premda je bila svjesna Božje zapovijedi, ipak razgovarala s đavlom i dopustila da ju se zavede.²¹

Ženidbom se može uspostaviti prvobitna hijerarhija – gospodarenje duha nad tijelom. Dakako, pod uvjetom da muž ne posjeduje Adamovu slabost i da

²⁰ Usp. P. Adnes, *Il matrimonio*, Desclee, Roma, 1973.; B. Altaner, *Patrologia*, 446-453.

²¹ »Ab illo ergo cuius super omnia quae creavit, summa potestas est, per Angelos sanctos a quibus illuditur diabolus, cum et de ipsius malevolentia consulitur. Ecclesiae Dei, non est permissus tentare feminam nisi per serpentem, nec virum nisi per feminam: sed in serpente ipse locutus est, utens eo velut organo, movensque ejus naturam eo modo quo movere ille, et moveri illa potuit, ad exprimendos verborum sonos et signa corporalia, per quae mulier suadentis intelligeret voluntatem. In ipsa vero muliere, quia illa rationalis creatura erat, quae motu suo posset uti ad verba facienda, non ipse locutus est, sed ejus operatio atque persuasio; quamvis occulto instinctu adjuvaret interius, quod exterius egerat per serpentem. Quod quidem si solo instinctu occultius ageret, sicut egit in Juda ut traderet Christum (Joan. XIII, 2), posset efficere in anima superbo amore suae potestatis inducta: sed, sicut jam dixi, tentandi voluntatem habet diabolus, in potestate autem nec ut faciat habet, nec quo modo faciat. Quia permissus est ergo, tentavit; et quomodo permissus est, ita tentavit: cui autem generi hominum prodesset quod faciebat, neque sciebat, neque volebat, et eo ipso illudatur ab Angelis« (*De Genesi ad litteram*, XI, 27, 34, u: PL 34, 443-444)

on vlada ženom, a ne ona njime. Augustin ovim pomiče granicu između dobra i zla: ona više ne rastavlja oženjene od suzdržljivih, već bludnike od oženjenih. U braku, tvrdi Augustin, postoje i dobre strane. Brak je dobar jer se njime povećava broj ljudi što omogućuje da se iznova napuči raj, tj. zamjenjujući izbačene anđele novoizabranicima. Brak je osobito dobar jer je sredstvo kojim se obuzdava sjetilnost, tj. žena. Pozitivno vrednovanje ženidbe ustvari je pohvala života u djevičanstvu. Vrijednost ženidbe proizlazi iz »triju dobara« koja joj pripadaju: *fides*, *proles* i *sacramentum*. Ovim Augustin čini korak naprijed u odnosu na dotadašnju teologiju ženidbe koja je vrijednost ženidbe svodila gotovo isključivo na prokreaciju (*proles*).²²

Teško je reći koliko je na Augustinov pogled na ženu i ženidbu utjecalo njegovo osobno iskustvo života u izvanbračnoj grješnoj vezi, u kojoj je imao i sina. Svakako, odaje pohvale životu u djevičanstvu te se divi djevicama-mučenicama koje su iz ljubavi prema Kristu prezele vremenite naslade, štoviše i sam život, no ipak i kod njega ostaje prisutna mizoginijska crta prema kojoj je žena ne samo kriva za čovjekov pad u grijeh nego kao takva predstavlja ono slabo i grješno o čovjeku.

3. Na Istoku: Grgur Nazijanski i Ivan Zlatousti

Ako su Jeronim i Augustin odrasli unutar rimske kulture koja je koliko-toliko iskazivala poštovanje ženi te je i pravno štitalo, to se ne može reći za grčku kulturu u kojoj je žena svedena na »nešto« što muškarac (otac, brat ili muž) posjeduje. Ipak su se istočni crkveni Oci 4. i 5. st. znali oduprijeti utjecajima kulture u kojoj su odrasli te su znali, čak i bolje i više od zapadnih Otaca istog razdoblja, izreći pohvale na račun žene i njezine uloge u obitelji, društvu i Crkvi. Između mogućih brojnih svjedoka tog razdoblja odlučili smo se za dva najistaknutija, za sv. Grgura Nazijanskog i sv. Ivana Zlatoustog.

3.1. Grgur Nazijanski

Grgur Nazijanski (329/330. – 390.), jedan je od trojice velikih Kapadočana (uz Grgura iz Nise i Bazilija Velikog), a Istočna ga je tradicija zbog dubine teološke misli prozvala Teologom, naslovom koji je prije njega dodijelila samo sv. Ivanu Evanđelisti. Grgur Nazijanski je imao iznimno zanimljiv životni put, koji uključuje i predsjedanje Carigradskim koncilom (381.) na kojem je obranjeno božanstvo Duha Svetoga. Najbolji i najzanimljiviji dio njegova teološkog opusa jesu njegovih 45 govora, među kojima se ističu pet govora koje je 380. održao u Carigradu protiv pneumatomaha, a u kojima izlaže pravovjerni trojstveni nauk.²³

²² Usp. Jose M. Millas, *Penitenza, matrimonio, ordine, unzione degli infermi*, PUG, Roma, 1994., str. 160-161.

²³ Grgurove teološke govore imamo i u hrvatskom prijevodu: Grgur Nazijanski, *Teološki govori i teološka pisma*, Preveo, napisao uvod i bilješke Marijan Mandac, *Služba Božja*, Split, 2005. U opširnoj uvodnoj studiji, na 188 stranica, fra Marijan Mandac izlaže Grgurov život te značajke njegovih spisa te zasebno značajke svih pet teoloških govora kao

Na Grgurovu formaciju jako je utjecala majka Nonna, koja je kršćanskoj vjeri privela i muža koji je potom postao ne samo kršćanin nego i svećenik, a potom i biskup. Dobro obiteljsko ozračje i utjecaj majke osjećat će se u brojnim Grgurovim govorima i pismima. Za Grgura nema sumnje kako je sam Stvoritelj stvorio muško i žensko s jednakim dostojanstvom te kako su oboje praroditelja sudjelovali u padu u grijeh: »Jedan je Stvoritelj muškarca i žene; dug koji djeca imaju potječe od oboje roditelja... Žena je sagriješila, i Adam je. Zmija ih je oboje prevarila i nije stoga jedno bilo snažnije a drugo slabije. Ali postoji nešto još bolje. Krist ih je oboje spasio svojom mukom. On je postao čovjekom; nazvan je Davidovim potomkom te stoga misliš kako je muškarac počašćen. Ali je rođen od Djevice, a to je na strani žene. Njih dvoje, reče on, postat će jedno tijelo, stoga neka jedno tijelo ima jednaku čast.«²⁴

Za Grgura žena ne samo da ima jednako dostojanstvo kao i muž nego je ujedno pozvana aktivno sudjelovati u društvenom i crkvenom životu, nadasve po izgradnji obiteljskog života. U tome mu je pred očima svijetli primjer njegove majke Nonne. Primjer života svojih roditelja uspoređuje sa životom Abrahama i Sare te vlastitu majku predstavlja kao voditeljicu i odgojiteljicu muža koji je, zahvaljujući svojoj ženi, postao crkveni pastir.²⁵ Vjerojatno će mu obiteljsko ozračje u kojem je odrastao pomoći da i kršćansku ženidbu predstavi na jako pozitivan način, odnosno kao način života u kojem je moguće postići posvećenje i nagradu vječnog života.²⁶

U oprostajnom govoru prigodom smrti svoje sestre Gorgone, Grgur će izreći velike pohvale na račun kršćanske ženidbe, obitelji i obiteljskog života, ali i žene općenito: »Jer iako je ušla u tjelesno sjedinjenje, nije se time odvojila od duha, niti je, zbog toga što joj je suprug glava, zanemarila svoju prvu Glavu; nego je, obavljajući službe koje je bila dužna prema svijetu i naravi, podlažući se zakonu tijela, ili bolje rečeno Onome koji je tijelu dao te zakone, posve se posvetila Bogu. Ali ono što je najupečatljivije i najčasnije, ona je također osvojila svoga muža i učinila od njega dobrog suradnika, umjesto nerazumnog gospodara. I ne samo to, nego je i plod svoga tijela, djecu i djecu svoje djece učinila plodom svoga duha, posvećujući Bogu ne svoju jednu dušu, nego cijelu obitelj i kuću, i proslavljajući brak po vlastitu predanju u braku i dobru žetvu koje je stoga požnjela. Dokle god je živjela, pokazala se kao primjer svom potomstvu u svemu što je bilo dobro.«²⁷

i prevedenih teoloških pisama. Uz 45 govora Grgura je napisao i 245 pisama, a iza sebe je ostavio i bogat pjesnički opus (gotovo 18 tisuća stihova) (usp. B. Altanaer, *Patrologia*, 309-310).

²⁴ *Govori*, 37,6-7, na: <http://www.newadvent.org/fathers/310237.htm>

²⁵ U oprostajnom govoru prigodom smrti svoje sestre Gorgone Grgur veli kako je »dobar pastir (tj. njegov otac, biskup) bio plod molitava i vodstva svoje žene«, kako je »od nje naučio što je ideal života dobrog pastira« te, napokon, kako su »s pravom i pravično dodijeljeni jednom drugom; on je ures ljudi, a ona žena, i ne samo ures nego i uzor krepostik«. *Govori* 8,5, na: <http://www.newadvent.org/fathers/310237.htm>

²⁶ Usp. *Govor*, 8. Cijeli govor u pohvalu vlastite sestre Gorgone prožet je ujedno i pohvalama obiteljskog života.

²⁷ *Govori*, 8, 8.

U ovom zanimljivom odlomku Grgur predstavlja obiteljski život kao školu svetosti koja pod određenim gledištem nadilazi i onu djevičanstva. Naime, eventualnim životom u djevičanstvu Gorgona je mogla posvetiti sebe, no obiteljskim je životom Bogu privela muža, djecu i unuke.

Nabrajajući odlike svoje pokojne sestre Grgur će istaknuti kako je postovima i molitvama nadmašila ne samo žene nego i najgorljivije muškarce te potom kliče: »O, naravi žene, koja nadvladava muževljevu zajedničku borbu za spasenje i pokazuje kako je razlika između muškarca i žene u tijelu, a ne u duši. O, kršćanska čistoćo! O, dušo, u čistoj sobi svoga tijela, Kristova zaručnice!... O, lukava zmijo i smrti, nadvladane njezinom samodisciplinom!«²⁸

Na tragu prethodne crkvene tradicije Grgur će kršćansku ženidbu predstaviti kao znak jedinstva Krista i Crkve (usp. Ef 5,32). »Dobro je - piše on - za ženu da po mužu časti Krista; dobro je da muž ne obeščaćuje Crkve po svojoj ženi. Neka žena, kaže on (tj. sv. Pavao, nap. M.P.), gleda kako častiti muža, jer tako časti Krista; ali on također naređuje mužu da ljubi svoju ženu, kao što Krist ljubi Crkvu«.²⁹ Nazijanac je dakako protiv rastave u slučaju zakonito sklopljene ženidbe, ali, vjeran onome što čita u evanđelju (usp. Mt 19,3-9), dopušta rastavu u slučaju preljuba.³⁰

Grgur na zanimljiv način povezuje vrijednost života u ženidbi i djevičanstvu: »Brak je častan, ali ne mogu reći kako je uzvišenija od djevičanstva, jer djevičanstvo ne bi bilo veće kad ne bi bilo bolje od dobra. Ipak, ne ljutite se, vi žene koje ste pod jarmom. Moramo radije slušati Boga nego čovjeka. Budite povezane zajedno, i djevice i udane, budite jedno u Gospodinu, i jedna drugoj ures. Nema djevičanstva bez ženidbe. Odakle je djevica došla u život? Ženidba ne bi bila časna da ne daje plod djevičanstva Bogu i životu. Poštuj svoju majku, koja te je rodila. Poštuj i onu koja je od majke i koja je majka. Nije majka, ali je Kristova zaručnica«.³¹

Očito kako je iskustvo dobrog obiteljskog života pomoglo Grguru da nadiđe predrasude vlastita vremena i kulture kojoj je pripadao u odnosu prema ženi. To će doći do izražaja u njegovoj kritici običaja koji je olako prelazio preko nevjere muškarca, ali ne i onoga od žene: »Zaručnica koja obeščasti zaručničku postelju sankcionirana je strogim zakonskim kaznama. Muškarac pak nekažnjeno vara svoju ženu. Ja ne odobravam takav zakon, mrzim taj običaj. Ljudi su stvorili takav zakon, da žene budu u lošijem položaju... Drugačija je volja Božja«.³²

²⁸ *Govori*, 8, 14.

²⁹ *Govori*, 37, 7.

³⁰ *Isto*, 37,7-8. U istom će govoru Grgur opravdavati nerazrješivost ženidbe prizivom na jedinstvo Krista: »Stoga kad bi postojala dva Krista, mogla bi biti i dva muža ili dvije žene; ali ako je jedan Krist, jedna Glava Crkve, neka bude i jedno tijelo, a neka drugo bude odbačeno; i ako je smetnja drugo, što reći za treće?« (*Govori*, 37,8).

³¹ *Govori*, 37,10.

³² *Govori*, 37,6, na: <http://www.newadvent.org/fathers/310237.htm>

2.2. Ivan Zlatousti

Ivan je porijeklom iz antiohijske dobrostojeće obitelji (rođen između 344. i 354., a umro 407.). Na njegov je život veoma utjecala pobožna majka Antusa, koja je rano, u dobi od dvadeset godina, ostala udovica. Vjerojatno je na poticaj majke, ali i kršćanskih učitelja, već u obiteljskoj kući počeo provoditi strog asketski život. U rodnom je gradu zaređen za đakona (381.), a potom i svećenika (386.) te je potom tijekom dvanaest godina propovijedao u katedrali. Iz tog mu razdoblja potječe naslov Zlatousti. Po smrti carigradskog biskupa Netarija, 397., izabran je kao njegov nasljednik. Njegov zauzeti pastirski i karitativni rad, ali i borba protiv heretika, navukli su na nj mržnju carice Eudoksije i dvora koji su ga, uz optužbe nekih biskupa, uklonili s biskupske stolice i poslali u progonstvo. U biti, više je puta tjeran u progonstvo, a na putu u progonstvo je i umro, 14. rujna 407. Ivan je prozvan najvećim govornikom od svih istočnih Otaca, a iza njega su ostale stotine homilija u kojima tumači biblijske tekstove, potom jednako brojni govori, održani u raznim prigodama te nekoliko teoloških i pobudnih spisa.³³

Kad je riječ o ženidbi i ženi Ivan se predstavlja kao vjeran učenik i ponavljač prethodne kršćanske tradicije, uz dodatak vlastite retoričke vještine. U svojim brojnim govorima Zlatousti pruža izvrstan prikaz obiteljskog života te uloge žene u obitelji na zalazu 4. te na početku 5. st. Za njega nema sumnje kako su ženidba i obitelj božanskog porijekla te kako je ženidba nerazrješiva.³⁴ Zlatousti će hvaliti ženidbu i obiteljski život, ali ipak će, puno snažnije od primjerice Grgura Nazijanskog, istaknuti život u djevičanstvu.³⁵

Potiće supružnike da postanu jedno u ljubavi³⁶ te da od vlastitog doma načine živu crkvu.³⁷ Premda predstavlja muža kao glavu obitelji sv. Ivan Zlatousti ni

³³ Usp. B. Altaner, *Patrologia*, str. 332-338. Među teološkim spisima ističe se osobito: *De sacerdotio*.

³⁴ U homiliji u kojoj tumači odlomak Matejeva evanđelja u kojem farizeji pitaju Isusa o rastavi (usp. Mt 19,3-9) Ivan tumači kako je Bog htio da »jedan muž bude trajno uz jednu ženu te da se nikad od nje ne rastavi... On (Bog) ih je u početku stvorio kao muško i žensko, tako da, potječući iz istog korijena, zajedno postanu jedno tijelo«. (Homily 62 on Matthew Matt. XIX. 1, na: <http://www.newadvent.org/fathers/200162.htm>). Opširnije o ženidbi u misli sv. Ivana Zlatoustog vidi: L. Dattrino, *Il Matrimonio nel pensiero di San Giovanni Crisostomo*, Lateran University Press, Roma, 2002.

³⁵ U pohvalu djevičanstva napisat će opširan spis, *De virginitate*, u 84 poglavlja, u kojima najprije pobija heretičko shvaćanje djevičanstva, kao života u uzdržljivosti nasuprot krivog poimanja ženidbe, a potom naširoko dokazuje prednost djevičanstva nad ženidbom.

³⁶ U jednoj homiliji na temu knjige Postanka potiče supružnike »da učine sve kako bi imali jednu dušu te bili jedno tijelo. To je istinski brak, kad je tako velika sloga među njima, kad su tako međusobno povezani vezom ljubavi« (*O Postanku*, hom. 45,2, u: PG 54,416; navod preuzet iz: C. Burini – E. Cavalcanti, *La spiritualità della vita quotidiana negli scritti dei Padri*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 1988., 166.).

³⁷ U jednoj drugoj homiliji na temu knjige *Postanka* Zlatousti savjetuje: »Neka u obitelji uvijek raste i jača mir: žena neka bude puna ljubavi prema svome mužu, a muž neka se od izvanjskih poslova i uznemiravanja mogne uteći svojoj ženi kao u luku u kojoj nalazi svaku utjehu. Jer žena mu je dana kao pomoć kako bi čovjek, zadovoljan njezinom utjehom, bio kadar odoljeti zlima koja mora trpjeti... Poput dobra upravitelja ona svojom mudrošću mijenja svako uznemirenje duše u vedrinu te donosi utjehu velikom razboritošću. Oni koji

ženi ne krati mogućnost da raste u životu vjere te da, štoviše, poučava i samoga muža:

»Zauzet između trgova i sudova muškarac je uznemiren izvanjskom bukom i metežom. Žena, naprotiv, sjedeći u svojoj kući kao u filozofskoj školi, sabirući svoj duh u sebi samoj, može se posvetiti molitvi, čitanju, mudrosti. I kao što oni koji žive u pustinji nisu uznemireni od nikoga, tako se i žena, zatvorena u svoju nutrinu, može radovati trajnom miru, i, ako je prisiljena izići, nije izložena nemiru. Zasigurno da mora napustiti kuću kako bi pošla u crkvu ili u kupalište, ali većinu vremena ostaje u kući. Tu joj je moguće meditirati te, prihvaćajući svoga muža, može mu ublažiti uznemireni duh, otjerati mu isprazne misli i brige, osloboditi ga od svih negativnih stvari koje je donio izvana te mu srce iznova ispuniti dobrim stvarima vlastita ognjišta. Ne, ništa nije snažnije od pobožne i razborite žene u oblikovanju čovjeka i uobličanju njegove duše potičući je na ono što ona želi. On će manje slušati prijatelje, učitelje i čak knezove u usporedbi sa svojom družicom koja ga potiče i savjetuje. On doživljava određeno zadovoljstvo u poticajima koji mu dolaze od savjetnice koju žarko ljubi. Mogao bih vam navesti brojne sirove i nedisciplinirane muškarce koje su njihove žene učinile pitomima. Žena je čovjekova družica za stolom, u krevetu, u rađanju djece; ona mu je pouzdanica u njegovim tajnama, u njegovim koracima, u svemu. U svemu povezana sa svojim mužem, s njim je sjedinjena poput tijela s glavom. I ako je pobožna i razborita svakoga će nadvisiti u brizi za muža«.³⁸

Očito za sv. Ivana Zlatoustog žena je »kraljica obitelji« koja je sposobna ne samo imati samostalan molitveni život, tj. odnos s Bogom nego štoviše biti duhovni vođa svome mužu.

Sv. Ivan Zlatousti, koji je najviše od svih crkvenih Otaca progovorio o obiteljskom životu i ulozi žene u obitelji, ipak se mogao oduprijeti utjecaju onog dijela kršćanske tradicije koja je u sebi krila omalovažavanje i prijezir prema ženi. U jednoj svojoj propovijedi obraća se ženi:

»'Žudnja će te mužu tjerati, a on će gospodariti nad tobom' (Post 3,16). Kao da se opravdava, dobri Bog dodaje takve stvari. Ja sam te, veli, na početku stvorio jednaku u časti, obzirom na čovjeka, i sudionicom u svemu njegova istog dostojanstva; kao i njemu i tebi sam dopustio vlast nad svim stvorenjem. Ali zato što si zlorabila takvu vlast, podlažem te mužu: 'Žudnja će te mužu tjerati, a on će gospodariti nad tobom'. Budući da si napustila onoga kome si bila jednaka u dostojanstvu i sudionica njegove naravi i zbog koga si bila stvorena, i budući da si htjela bliskost s onom ružnom životinjom zmijom, prihvaćajući njezin savjet, podlažem te stoga mužu a njega uspostavljam kao tvoga gospodara, kako bi ti priznala njegov autoritet. Budući da nisi znala vladati, nauči barem slušati... Bolje je za tebe da mu se podložiš i da ti postane gospodar, radije nego da se, živeći

tako žive ne osjećaju težinu poteškoća, jer kad postoji sloga i mir, kad postoji vez ljubavi između žene i muža, svaka će stvar ići dobro...« (*O Postanku.*, hom. 38,7, u: PG 53,360; navod preuzet iz: C. Burini – E. Cavalcanti, *La spiritualità della vita quotidiana negli scritti dei Padri*, 166).

³⁸ *O Ivanovu evandjelju*, hom. 61,3, u: PG 59,340; navedeno prema: C. Burini – E. Cavalcanti, *La spiritualità della vita quotidiana negli scritti dei Padri*, 168.

slobodna i neovisna, sunovratiš u dubinu. Uistinu, i konj je puno korisniji ako je upravlján uzdama i drži se pravo, a bez njih završava u jarugu. Stoga, razmatrajući ono što je dobro za tebe, želim da se njemu obraćaš: slijedi ga kao što tijelo ide za glavom i ponizno priznaj njegovo gospodstvo».³⁹

U slučaju obiteljske nesloge i svađe, Zlatousti poziva na mir, opraštanje i uzajamno razumijevanje, a ono će biti moguće ako se obiteljski život živi u Bogu. U slučaju pak da žena postane neposlušna i tvrdoglava te da u svome ponašanju pokazuje neke krive običaje Ivan savjetuje mužu da je pouči prizivom na božanski nauk, a potom i da je ukori, ciljajući nadasve na tipični ženski osjećaj skromnosti, a ako se ne popravi neka se uhvati i batine »kažnjavajući kao sluškinju onu koja se ne zna sramiti kao slobodna žena«.⁴⁰

Dok je upravljao crkvom u Carigradu Ivan je imao veliku pomoć u zajednici žena, među kojima je bilo i đakonisa, koje su se okupile oko Olimpijade, koja je također bila đakonisa i s kojom će Ivana povezati duboko prijateljstvo. Budući da je bila bogata nasljednica koja je rano ostala bez muža, Olimpijada je od svojih dobara velikodušno pomagala Ivanove karitativne pothvate. Iz Ivanovih pisama Olimpijadi doznajemo kako je u njoj te u zajednici žena koje je ona okupljala u svome domu imao trajnu pomoć i podršku koja je često nadilazila ono što su mu pružali drugi. Svojim vezama na dvoru zauzimala se je za njega u brojnim pokušajima da ga se makne s biskupske stolice carskoga grada. U Olimpijadi je imao uvijek gorljivu učenicu, zagovornicu i prijateljicu te mu je upravo prijateljstvo s njome olakšavalo dane u progonstvu.⁴¹

Zaključak

Premda je kršćanstvo donijelo nov pogled na čovjeka, uključujući ženu, ipak tijekom prvih stoljeća nije uspjelo ostati na razini nauka i primjera koji je ostavio njegov božanski Učitelj. Istina, naukom o nerazrješivosti ženidbe i naukom o jednakom dostojanstvu žene i muškarca, žena se je ipak našla u puno povoljnijem položaju nego je to bio slučaj u poganskom dijelu antičkog društva. Crkveni Oci 4. i 5. st., Jeronim i Augustin na Zapadu te Grgur Nazijanski i Ivan Zlatousti na Istoku, s jedne strane naglašavaju dostojanstvo žene i nerazrješivost ženidbe, no s druge su sinovi svoga vremena i kulture u kojoj za ženu, izvan života u obitelji i života u djevičanstvu, nije bilo puno prostora. Svi će Oci tog vremena isticati prednost života u djevičanstvu, a ako se uda za ženu je služenje mužu i djeci put posvećenja. Ipak, poneki će crkveni otac, poput Jeronima i Ivana Zlatoustog, u ženama pronaći najvjernije i najbolje prijatelje koji će im biti utjeha i pomoć u

³⁹ Ivan Zlatousti, *Homilije o Postanku*, 17, navod preuzet iz: *La teologia dei Padri. Testi dei Padri latini, greci orientali, scelti e ordinati per temi*, Volume I (Dio-Creazione-Uomo-Peccato), Città Nuova Editrice, Roma, 1981., 194.

⁴⁰ Homily 20 on Ephesians, na: <http://www.newadvent.org/fathers/230120.htm>

⁴¹ Ivanova pisma Olimpijadi vidi na: <http://www.newadvent.org/fathers/1916.htm>. O prijateljstvu biskupa Ivana i đakonise Olimpijade vidi: C. Mazzucco – C. Militello – A. Valerio, *L'amicizia tra uomo e donna nei primi 13 secoli del cristianesimo*, Edizioni Paoline, Milano, 1990., 118-145.

teškim trenucima njihova života. No, usprkos tom iskustvu i njihova će misao o ženi biti obilježena vremenom u kojem su živjeli, a koja je – barem kad je riječ o kršćanstvu – u ženi gledala slabiji spol, u fizičkom i moralnom pogledu, spol koji je potreban muške pouke i zaštite.

THE CHURCH FATHERS OF THE 4TH AND 5TH CENTURIES ABOUT WOMEN AND MARRIAGE

Mladen Parlov

The author deals with the issue of marriage and the position of women in society and in the Church of the 4th and 5th century, through the view of the four great church's fathers who, in their minds, marked the time in which they lived, but also the following centuries of Christianity. In the introductory part of the article, the author offers a brief glimpse into the position of women in both the antic West and the East, pointing to the novelty of Christianity, especially to the doctrine of the marriage's indissolubility. In the second part of the article, the author explores the thoughts of women and marriages in the four great church's fathers, Jerome and Augustine in the West, and Gregory of Nazianzus and John Chrysostom in the East. Though they grew up in the western part of Christianity, who somehow respected the woman and acknowledged her some rights, however, both Jerome and Augustine, in the trace of the previous ecclesial tradition, would show the woman as "weaker sex", as the one who fell first in sin and with her fall caused the state of the fallen humanity. Although grown up in a culture that is extremely negative to the woman, the eastern church's fathers, Gregory of Nazianzus and John Chrysostom, will show greater respect for the women than Western church's fathers. This is particularly appreciated by the Gregory Nazianzus whose thought is marked by the profound positive experience of life in his own family and the role of his mother in that family. The author also pointed out the profound friendship that ruled between Jerome and widow Paula and John Chrysostom and the deaconess Olympias.